

БАЙЫАС, САНИТАРКА, ПЕДАГОГ

Үөһэ Бүлүү улуунун II Үөдэй нэһилиэгэр Куорамыкы дэриэбинэтигэр самаан сайын үгэинээ, сибэкки ситэн, от-мас чээл күүбүнэн симэммит, айылҕа барахсан көтөр-сүүрэр санатынан туолбут кэмигэр 1906 сыл бэс ыйын 25 күнүгэр Георгий уонна Мария Потаповтарга сэттис оҕолоро — кыыс оҕо төрөөбүтэ. Кинини ийэтин аатынан Мария диэн ааттаабыттара. Кэлин таптаан Маня эбэтэр Маша диэн ааттыыллара. Оҕо оҕо курдук улаатан испитэ. Аҕыс сааһын туолбутун кэннэ Үөһэ Бүлүү дэриэбинэтин 4 кылаастаах оскулатыгар үөрэххэ биэрэллэр. Кини онно эдьиийэ Марфа Георгиевналаахха олорон үөрэммитэ. Ол саҕанааҕы түгэниттэн Мария бири чаҕылхайдык өйдүүрүн манньк кэпсиир:

— Биирдэ эдьиийим аахха, мин 11 саастаахпар быһыылаах этэ, М.К. Аммосов, П.А. Ойуунускай, Дора Жиркова кэлбиттэрэ. Кинилэр кизһэ Бүлүү өрүс биэрэгэр миитин онорбуттара. Окно Максим Аммосов тирээн турар соруктар тустарынан өрө күүрүүлээх дакылааты онорбутун ис-испиттэн долгуйан истибитим. Ол кэнниттэн маассабай оонньуу буолбута. Максим Кирович сүрдээх көрдөөх кэпсээннээх эбит этэ уонна элбэх революционнай ырыалары эрчимнээхтик таһааран ыллыырын истибитим.

Ити көрсүһүү кэнниттэн Мария миитиниэргэ үгүстүк сылдыар буолбута. Бүлүү куоратыгар 5-7-с кылаастарга үөрэнэр кэмигэр убайа Серафим, эдьиийэ Марфа кыттар мунньахтарыгар эмиэ сылдыара. Кинилэр ытар революционнай үлэлэрин интэриэһиргиирэ.

Убайдаах эдьиийэ эмиэ иккиэн ити революционнай хамсааһын, Сэбиэскэй былаас иһин охсуһуу актыыбынай кыттыылаахтара этилэр. Кинилэр сабыдыалларынан да буолуо. Маня эмиэ оскуола иһинэн ыггыллар бары куруһуоктарга кыттар. 1921 сыллаахха 7-с кылааска үөрэнэ сылдьан комсомолга киирбитэ.

Бу сүрдээх кутталлаах, түбүктээх кэмнэр этилэр. Баайдар сыдыааннара Бүлүү куоратыттан төһө да үүрүллүбүттэрин иһин, син биир кистии-саба куорҕаллыыр үлэни ыталлара, саагыбар, баанда тэринэллэрэ, онтон-мантан мустубут уругт баандалар быгыалыыр буолбуттара. Ити саҕана Булуугэ

Александр Попов диэн комиссардаах, Дора Жиркова политсалайааччылаах кыһыл этэрээт Дьокуускайтан кэлбитэ. Кинилэр кэлээт да элбэх ахсааннаах революционная политическай ис хоһоонноох этиилэрин, дакылааттарын Маня ис дууһатыттан сөбүлээн истэрэ.

Булүү уокуругар гражданскай сэриигэ өстөөххө бүтэһиктээх охсууну биэрэргэ аналлаах улахан партизанскай этэрээт тэриллибитэ. Дьокуускайтан эбии куус кэлбитэ. Кинилэри кытары хас да медсестра кэлбитэ. Олор Маняны ынырбыттара. Онон Мария Потапова 15 саастааҕар оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан, Пястолов, Снитко командирдардаах кыһыл этэрээт байыаһа — санитарката буолбута. Бу кэмнэ Булуу куоратын бандьыт Канин этэрээтэ кэлэн төгүрүйбүтэ. Хаета да кимэн киирэ сатаабыттара да кыайбатахтара. Мария Потаповаҕа оборона начальнига Александр Габышев, кытаанахтык сэрэтэн туран, «Браунинг» бэстилиэти биэрбитэ, хайдахытарга үөрэппитэ. Биирдэ саллаат уолаттар Маня ботуруонун олорчу сыал ытан кэбиһэннэр Габышевтан улаханлык мөхтөрбүттэрэ. Ити туһунан К. Дмитриев 1970 с. Ахсынньы 11 к. «Бэлэм буол» хаһыакка суруйан турардаах. Ити хаһыаттан өссө биир түгэни хатылыахпын бацарабын. «Муус устар бүтэһик күннэрэ. Маша биир күн соһуйан уһуктар. Таһырдыа саа тыаһа сүр үлүтэр. Маша танастыын сытара. Бэргэхэлээх үтүлүгүн, санитарнай суумкатын, бэстилиэтин харбаан ылаат таһырдыа тахсар аанга ыстанар. Дьиэлээх эмээхсин кэнниттэн батыһан туран:

— Тоойуом, бэйи, тохтуу түс, тахсыма! Ыталлара сүрэ бэрт! — диэн көрдөһө сатыыр, кыһы таһаарымаары ааны бүөлүү турунан кэбиһэр.

— Ийэкээ, ыт! Ытыалаһы кэмигэр мин хайаатар да инники кирбиигэ баар буолуохтаахпын. Арай байыас бааһырдын, ким көрүүй, ким эмтиэй?

— Оо, дьэ бэрт үлүгэр эбит. Айыы тойон танара... — эмээхсин уоһун иһигэр ботугуруу хаалбыта.

Маша иккис бойобуой учаастакка тэбинэн тийэр. Саа тыаһа сэллээбэт. Үрдүнэн буулдьалар ыйылаан ааһаллар. Ону ол диэбэккэ Маша баррикада үрдүнэн ытыалаһа сытар буйуннары кэрийэ сүүрэр. Болдьоспут сиригэр тийэн мунурданар. «Хата, этэннэ эбит. Итинник эрэ буоллар..., биир да киһи оһолломмотох...» дии санаан үөрэр. Кыыс уоскуйаары, баррикада кэтэбэр хаарга олоро туһэр.

Ити түүн Маша аналлаах учаастагын хаста да кэрийбитэ. Өстөөх буулдьата үрдүнэн иһиирэн ааһара.

Сарсыарда бандьыттар куоппуттарын кэннэ, бааһырбыт бандьыттары хомуйса сылдьан, бандьыттар түүнү быһа ытыалаабыт «пулеметтарын» — мастан оһоһуллубут трещетканы — булан киирбит.

Онтон сааскытыгар кыһыл этэрээт өстөөх Чуондулутаабы бөлөбүн үлтүрүтүүгэ барсыбыта. Онно Маня ыныыр атынан бииргэ сылдыһара, бааһырбыт байыастары эмтиирэ, көмө онороро».

Ити курдук Мария Георгиевна оҕо сааһыгар сэбиэскэй былааһы олохтоохунна саа тутан, санитарка быһыытынан хорсуннук сэриилэспитин туһунан уруккута чекист, кыһыл партизан Г.Н. Васильев 1931 с., Бүлүү уокуругун собуруу этэрээтин штабын начальнига П.И. Михалев уонна Үөһээ Бүлүү этэрээтин начальнига А.П. Павлов ахтыыларын тустарынан «Ленин суола» хаһыакка В. Никитин суруйан турардаах.

Гражданский сэрии бүтэн нэһилиэк уонна оройуон сэбиэттэрэ тэриллэн эйэлээх олох саҕаланар, сэбиэскэй былаас санаттан сана дьаһалларын олоххо киллэриигэ сонунтан сонун күргүөмнээх үлэ хампаанньалара саҕаланаллар.

Мария Потапова аан бастаан Үөһээ Бүлүү оройуоннаабы сэбиэтин дьыаланы бэрийээччи секретарынан үлэлиир, райсовет ситэриилээх комитетын солбукка сылдыар чилиэнинэн талыллан кини ыытар араас өрүттээх үлэтигэр кыттар.

Онтон 7 кылаас үөрэхтээх сытыы-хотуу, тыллаах-өстөөх кыһы Дьокуускайга алтаыйдаах начальнай кылаастар учууталларын бэлэмниир курска ытталлар. Ону бүтэрэн баран 1931 с. Куорамыкыга кэлэн 1-2-с кылаастар оҕолорун холбоопүөрэппитэ. Оннохайдах үөрэммиттэрин туһунан Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала, педагогическай үлэ ветерана В. Сергеева «Эдэр коммунист» хаһыат 1935 с. кулун тутар 3 күнүнээҕи №-гэр букурдук суруйар: «Мария Георгиевна тутга-хапта сылдыардыын, саггалыын-ингэлиин биһигини бэйэтигэр тардара. Оҕолорго эйэбэстик сыһыаннаһара, туох баар билиитин көрүүтүн үөрэнээччилэригэр биэрэргэ кыһанара. Ити кэлин үөрэҕи баһылыырбытыгар улахан төһүүнэн буолбута. Биһиги ортобутуттан Н.Е. Давыдов, А. Т. Давыдова бухгалтер, М.Г. Чиряева врач идэтин баһылаабыттара. Тракторист С.И. Петров Аба дойду Улуу сэриитин хонуутугар геройдуу охтубута».

Дьэ ити курдук үлэлии сырыттаабына Нам оройуонугар врачтыыр убайа Александр Георгиевич балтын ыгыран ылар. Манна кэлэн үлэлии сылдьан Нам 7 кылаастаах оскуолатын учуутала Шапошников Иван Иннокентьевичка кэргэнтахсар. Онтон Юралаах Саша диэн икки уолланаллар, онно эбии уоллаах кыһы ылан иитэллэр. Онон 4 оҕолонолор.

Юра билигин «Суһал көмө» массынатыгар суоппардыыр. Саша Намнаабы «Сельхозтехника» слесардыыр. Иккиэн оройуонтга ытыктанар үлэһиттэр. Мария Георгиевна билигин 8 сиэннээх, бэйэтэ 81 саастаах. Ол да буоллар хоп курдук сэбэрэлээх. Кини билигин да үүнэр көлүөнэ ыччаты кытта сибээһин быспат. Нам 8 кылаастаах уонна Нам орто оскуолаларын үөрэнээччилэрин

кыпта көрсүһөр, онно урукку түбүктээх үлэтин суостаах кэмнэрин, олобун туһунан кэпсиир. Ити кэпсээннэритгэн оҕолор олобутагырга, дьон туһугар кыһамныылаах буоларга, төрөөбүт дойдуну көмүскүүргэ үөрэнэллэр.

Саха АССР Министрдэрин Сэбиэтин 1974 с. сэтинньи 27 күннээх уураабынан Мария Георгиевна Шапошниковаҕа олохтоох суолталаах персональной пенсия аһаммыта.

Мария Георгиевна сэбиэскэй быһааһы олохтооһуггна уһулуччу улахан үтүөлэрин бэлиэтээн туран 1967 с. ССРС Верховнай Совета «За боевые заслуги» мэтээлинэн наҕараадалаабыта.

Билигин Мария Георгиевна Нам селотугар сана тутуллубут икки мэндимэннээх киэн-куон дьиэбэ олоһор. Хаһан наада буолла да эмп тэрилтэтиттэн терапевт-врач Н.Ф. Дьяконова кэлэн көрөр, эһтиир. Эргин тэрилтэтэ бородууктанан кэммиттэн кэмигэр хааччыйар. Онон Мария Георгиевна кыһамныыларын иһин Нам оройуонун салалтатыгар, кинилэринэн сирэйдээн партияҕа уонна сэбиэскэй правительствоҕа мунура суох махталын тиэрдэр.

1987 с. баладан ыйын 1 к. «Ленин суола» 105 №-рэ.